

УДК 338.439

Хасцька Ольга Петрівна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри економіки та підприємницької діяльності
Вінницький національний аграрний університет*

Khaietska Olha

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Economics and Entrepreneurship
Vinnytsia National Agrarian University
ORCID: 0000-0002-0262-1455*

Лояніч Володимир Олександрович

*аспірант
Вінницького національного аграрного університету*

Loianich Volodymyr

*Postgraduate Student of the
Vinnytsia National Agrarian University
ORCID: 0000-0001-9795-7279*

**ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: СТРАТЕГІЯ ТА МЕХАНІЗМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ**

**FORMATION OF FOOD SECURITY IN UKRAINE IN THE
CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES: STRATEGY AND
IMPLEMENTATION MECHANISMS**

***Анотація.** Вступ. У умовах сьогодення продовольча безпека набула важливого значення як на національному, так і на глобальному рівні. Збройна агресія проти України, дестабілізація логістичних ланцюгів,*

зростання цін на продовольство, добрива та паливо, а також загострення кліматичних проблем спричинили нові виклики для аграрного сектора економіки. Ці фактори істотно послабили стійкість вітчизняної продовольчої системи, що потребує переосмислення стратегічних підходів до її формування.

Мета. Метою статті є визначення ключових стратегічних орієнтирів та механізмів реалізації продовольчої безпеки України в умовах глобальних трансформацій і багатовекторних ризиків.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є дані Глобального індексу продовольчої безпеки (GFSI), Global Hunger Index (GHI), офіційна статистика України, аналітичні звіти міжнародних організацій (FAO, IFPRI), а також наукові публікації з питань продовольчої безпеки. У дослідженні застосовано методи порівняльного аналізу, систематизації, індексного оцінювання.

Результати. У науковій статті розкрито сучасний стан продовольчої безпеки України у світовому контексті, зокрема зазначено, що країна займала 71-ше місце у рейтингу GFSI у 2022 році та демонструє критично низькі показники за компонентами «фізична доступність» та «сталій розвиток». Визначено головні загрози, серед яких руйнування аграрної інфраструктури, зниження виробничого потенціалу, обмеження експорту, нестача ресурсів для ведення сільського господарства тощо. Обґрунтовано стратегічні напрями зміцнення продовольчої безпеки, серед яких підтримка внутрішнього виробництва, розвиток логістики, цифровізація аграрного сектору, посилення державного управління та стимулювання інновацій.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях передбачається розробка інтегрованої моделі управління продовольчою безпекою на регіональному рівні з урахуванням адаптації до кліматичних змін, а також

оцінка довгострокових наслідків воєнного впливу на аграрну економіку України.

Ключові слова: продовольча безпека, аграрний сектор, воєнні ризики, стратегія, глобальні виклики, індекс продовольчої безпеки.

Summary. *Introduction. In today's conditions, food security has become important both at the national and global levels. Armed aggression against Ukraine, destabilization of logistics chains, rising prices for food, fertilizers and fuel, as well as aggravation of climate problems have caused new challenges for the agricultural sector economy. These factors have significantly weakened the stability of the domestic food system, which requires rethinking strategic approaches to its formation.*

Purpose. The purpose of the article is to identify key strategic guidelines and mechanisms for implementing food security in Ukraine in the context of global transformations and multi-vector risks.

Materials and methods. The materials of the study are data from the Global Food Security Index (GFSI), Global Hunger Index (GHI), official statistics of Ukraine, analytical reports of international organizations (FAO, IFPRI), as well as scientific publications on food policy. The study used methods of comparative analysis, systematization, index assessment, as well as structural and functional modeling.

Results. The scientific article reveals the current state of food security in Ukraine in the global context, in particular, it is noted that the country ranks 71st in the GFSI ranking in 2022 and demonstrates critically low indicators in the components of "physical accessibility" and "sustainable development". The main threats are identified, including the destruction of agricultural infrastructure, reduced production potential, export restrictions, lack of resources for agriculture, etc. Strategic directions for strengthening food security are substantiated, including support for domestic production, development of

logistics, digitalization of the agricultural sector, strengthening public administration and stimulating innovation.

Discussion. In further scientific research, it is planned to develop an integrated model of food security management at the regional level, taking into account adaptation to climate change, as well as an assessment of the long-term consequences of the military impact on the agricultural economy of Ukraine.

***Key words:** food security, agricultural sector, military risks, strategy, global challenges, food security index.*

Постановка проблеми. Сучасні глобальні процеси, пов'язані з геополітичними конфліктами, змінами клімату, нестабільністю енергетичних ринків та кризами логістичних ланцюгів, зумовлюють необхідність переосмислення механізмів забезпечення продовольчої безпеки національного рівня. Для України, яка є одним із провідних експортерів сільськогосподарської продукції у світі, питання продовольчої безпеки набуло особливого значення в умовах повномасштабної агресії російської федерації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика продовольчої безпеки в контексті глобальних викликів досліджується в сучасній науковій літературі як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Теоретичні засади забезпечення продовольчої безпеки, механізми функціонування аграрного сектору та питання самозабезпечення розглядаються у працях І. Прокопи, І. Саблука, Ю. Лупенка, А. Марини, А. Шевченка, О. Шубравської, В. Юрчишина, які досліджують вплив державної аграрної політики на рівень продовольчої стабільності в Україні. На особливу увагу заслуговують публікації І. Гайдуцького та В. Андрійчука, де розкрито макроекономічні та інституційні аспекти продовольчої безпеки, а також роль сільського господарства як стратегічної галузі в умовах криз. У міжнародному контексті ґрунтовні дослідження проводяться

аналітичними центрами FAO, IFPRI, а також науковцями Р. Timmer, С. Barrett та іншими, які наголошують на міждисциплінарному підході до формування продовольчих систем з урахуванням економіки, екології, соціальних чинників і адаптації до змін клімату.

Метою статті є визначення ключових стратегічних орієнтирів й ефективних механізмів реалізації політики продовольчої безпеки України в умовах глобальних трансформацій, воєнних загроз, економічної нестабільності та зростання системних ризиків, які суттєво впливають на функціонування агропромислового сектору.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є дані Глобального індексу продовольчої безпеки (GFSI), Global Hunger Index (GHI), офіційна статистика України, аналітичні звіти міжнародних організацій (FAO, IFPRI), а також наукові публікації з питань продовольчої політики. У дослідженні застосовано методи порівняльного аналізу, систематизації, індексного оцінювання, а також структурно-функціонального моделювання.

Виклад основного матеріалу. Поняття продовольчої безпеки охоплює стан, за якого всі громадяни країни мають постійний фізичний і економічний доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі для задоволення своїх потреб та ведення активного способу життя [1]. Відповідно до визначення Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), продовольча безпека базується на чотирьох ключових складових: доступність (availability), доступ (access), використання (utilization) та стабільність (stability) [2].

Оцінювання рівня продовольчої безпеки може здійснюватися за такими критеріями:

- рівень самозабезпечення продуктами харчування;
- частка витрат на харчування в структурі доходів населення;
- фізичний доступ до продовольства в регіонах;

- показники харчової енергетичної цінності раціону;
- рівень продовольчої незалежності [2, 8].

У національному контексті продовольча безпека пов'язана не лише з наявністю продовольства, а й з ефективністю державного управління, економічною стійкістю аграрного сектора, розвитком інфраструктури та соціальною політикою.

Система продовольчого забезпечення розглядається в трьох аспектах: економічному, соціальному та політичному. На рис. 1 зазначено фактори, що впливають на розвиток системи продовольчого забезпечення.

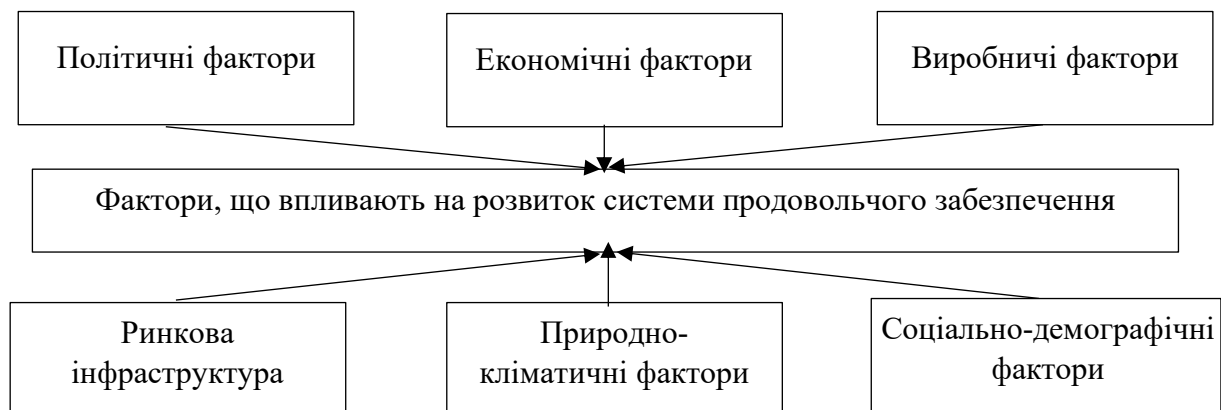

Рис. 1. Фактори забезпечення продовольчої безпеки в умовах інтеграції національної економіки у глобальний економічний простір

Джерело: складено на основі [3; 4]

Фактори, що впливають на розвиток системи продовольчого забезпечення згруповані за кількома ключовими напрямками. Політичні фактори описують вплив державної влади, стабільності політичної системи та взаємин з іншими країнами. До них належать як внутрішні проблеми (наприклад, корупція та неефективне управління), так і зовнішні виклики, такі як надмірна відкритість ринку або нестабільні економічні зв'язки із країнами-партнерами. Економічні визначаються загальним економічним станом країни, політикою держави у сфері фінансів, оподаткування, кредитування, а також в загальному функціонуванням внутрішнього продовольчого ринку, впливом інфляції тощо. Важливе значення має рівень

інтеграції між регіонами та доступ до ресурсів. Виробничі фактори пов'язані з технічним та технологічним рівнем аграрного виробництва (стан обладнання, наявність сучасних технологій, генетичне покращення рослин і тварин, усе, що визначає ефективність виробничого процесу в аграрному секторі). Ринкова інфраструктура охоплює організацію збуту продукції, доступ до ринків, логістику та інформаційне забезпечення. Від функціональності цих елементів залежить, наскільки швидко і якісно продукти харчування доходять до споживачів. Природно-кліматичні фактори включають характеристику ґрунтів, кліматичні умови, наявність водних ресурсів тощо. Ці фактори формують аграрний потенціал регіонів і можуть значно впливати на врожайність та стабільність виробництва. Соціально-демографічні фактори охоплюють показники структури населення, рівня доходів, зайнятості, демографічну динаміку та рівень соціального розвитку. Вони визначають розмір і характер попиту на продовольство, а також людський потенціал аграрної галузі.

Формування продовольчої безпеки будь-якої держави має спиратися на аналіз глобальних тенденцій у сфері виробництва та споживання продовольчих товарів, із урахуванням динаміки цін і необхідності їх адаптації до платоспроможного попиту населення. Водночас ключовим чинником забезпечення внутрішньої продовольчої стабільності є самозабезпечення – задоволення основної частини споживчих потреб громадян за рахунок національного аграрного виробництва. Вирішальну роль у нарощуванні обсягів продовольчих ресурсів, підвищенні їх якості та доступності відіграє розвиток аграрного сектора, який, з одного боку, знижує витрати виробників, а з іншого – сприяє здешевленню продукції для кінцевого споживача.

У 2022–2024 роках продовольча безпека України зазнала безпрецедентного тиску з боку глобальних і регіональних чинників. Поєднання військової агресії, нестабільності логістичних каналів, зміни

кліматичних умов та коливань на світових ринках формує комплексну загрозу, що потребує системної реакції на рівні державної політики.

Російське вторгнення мало катастрофічні наслідки для агропромислового комплексу, так як частково або повністю були зруйновані логістичні центри, зерносховища, інфраструктура для зберігання та транспортування продукції. За даними Мінагрополітики, близько 25% сільськогосподарських земель опинились під окупацією або в зоні бойових дій у 2022 році [5].

Україна та росія були ключовими експортерами зерна й мінеральних добрив, тому будь-які порушення логістики у цих регіонах мали глобальний ефект. Це було особливо помітно у лютому 2022 року, коли ринки відреагували на потенційний дефіцит продукції зростанням цін. Блокування морських портів на Чорному морі унеможливило експорт зернових культур, що традиційно становило понад 40% аграрного експорту країни. Частковою відповіддю на цю загрозу стала «Зернова ініціатива», підписана Україною та росією за посередництва ООН у липні 2022 року, і хоча угода дозволила частково відновити постачання, у 2023–2024 роках вона не функціонувала стабільно, що зумовило значні втрати для продовольчої галузі та лише дещо стабілізувала міжнародні продовольчі ринки. Однак припинення дії цієї угоди у 2023 році, без надання чітких гарантій її поновлення, знову посилює нестабільність. Додаткову напругу спричинили такі події, як підлив Каховської гідроелектростанції, що вкотре продемонструвало критичну вразливість глобальної продовольчої системи до регіональних конфліктів і залежності від окремих виробників сільськогосподарської продукції.

Організація Об'єднаних Націй з питань продовольства та сільського господарства (FAO) розробила комплексну систему оцінювання рівня продовольчої безпеки країни, яка включає 26 індикаторів. З метою аналітичної зручності та систематизації ці індикатори поділяються на три

основні групи: визначальні показники, що відображають базові умови забезпечення продовольством; результативні показники, які характеризують фактичний стан продовольчої безпеки; показники ступеня захищеності, що демонструють спроможність держави реагувати на внутрішні та зовнішні загрози у продовольчій сфері.

Таблиця 1 ілюструє ключові показники, що використовуються для аналізу рівня продовольчої безпеки держави. Вони згруповані за трьома основними умовами: визначальні, результативні та показники ступеня захищеності. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити як поточний стан продовольчої безпеки, так і потенційні ризики, пов'язані з доступністю, якістю та стабільністю продовольчих ресурсів.

Таблиця 1

Показники аналізу рівня продовольчої безпеки держави

Умови	Показники
визначальні	– індекс рівня внутрішніх цін на продовольство, який характеризує економічну доступність товарів; – наявність доступу до поліпшених водних джерел; – наявність доступу до удосконалених санітарно-технічних споруд; – придатність продовольства; – середня дієтична достатність енергопостачання; – середня вартість харчових продуктів; – середня забезпеченість білками; – фізична доступність продовольства щільність автомобільних шляхів; – щільність залізничних шляхів.
результативні	– динаміка обсягів споживання харчових продуктів; – частка дорослих, що мають знижену масу тіла; – недостатній доступ до продовольства; – частка дітей, віком до 5 років, що мають знижену масу тіла; – частка дітей, віком до 5 років, що відстають у рості; – поширення недоїдання серед населення країни; – частка витрат на продукти харчування найбідніших домогосподарств; – поширеність недостатності харчування; – глибина дефіциту продовольства.
показники ступеня захищеності	– динаміка індексу рівня внутрішніх цін на харчові товари; – динаміка показника виробництва продовольства на душу населення; – динаміка показника продовольчих запасів на душу населення;

	– вартість імпорту харчових товарів понад загальну кількість експорту продовольства; – коефіцієнт залежності від імпорту зернових.
--	---

Джерело: сформовано за даними [2; 5; 6; 8]

Аналітичним інструментом, що використовується для комплексного вимірювання та моніторингу рівня голоду на світовому, регіональному та національному рівнях є Глобальний індекс голоду (Global Hunger Index, GHI). Методологія обчислення індексу базується на чотирьох ключових компонентах, які охоплюють різні аспекти продовольчої недостатності. Підсумкове значення GHI визначається за шкалою від 0 до 100 балів, де 0 означає відсутність голоду, а 100 – його найгірший рівень. Країни класифікуються за рівнем тяжкості голоду на п'ять категорій: від низького ($\leq 9,9$) до надзвичайно тривожного ($\geq 50,0$). Оцінка GHI за 2023 рік свідчить про серйозне загострення ситуації з продовольчою безпекою, спричинене комбінацією глобальних і локальних криз [6].

GHI залишається одним із ключових інструментів моніторингу глобальної продовольчої безпеки. Його динаміка свідчить про значні досягнення в окремих країнах, але водночас підкреслює наявність гострих регіональних криз, вирішення яких потребує посиленої міжнародної співпраці, інвестицій у стійкі продовольчі системи та ефективного реагування на надзвичайні ситуації. У таблиці 2 наведені глобальні показники індексу голоду до 2023 року.

Таблиця 2

Глобальні показники індексу голоду до 2023 року, GHI Rank

Rank	Країна	2000	2008	2015	2023
1	Білорусь	<5	<5	<5	<5
2	Боснія і Герцеговина	9,4	6,5	5,3	<5
3	Чилі	<5	<5	<5	<5
4	Китай	13,4	7,1	<5	<5
5	Хорватія	<5	<5	<5	<5
6	Естонія	<5	<5	<5	<5
7	Грузія	12,1	6,6	<5	<5

8	Угорщина	6,7	5,6	5	<5
9	Кувейт	<5	<5	<5	<5
10	Латвія	<5	<5	<5	<5
...					
44	Україна	13,0	7,1	7,1	8,2
...					
123	Ємен	41,4	37,8	42,1	39,9
124	Мадагаскар	42,4	36,6	38,9	41,0
125	Центральна Африканська Республіка	48,2	43,7	44,0	42,3

Джерело: складено на основі [6]

Згідно з даними ГНІ, світ у цілому досягнув значного прогресу у зниженні рівня голоду з 2000 року, проте залишається значна кількість країн, що потребують посиленої міжнародної уваги.

Представлені в таблиці дані свідчать про загальну тенденцію до зниження рівня голоду у більшості країн світу протягом останніх двох десятиліть. Особливо помітне покращення спостерігається в країнах із середнім і високим рівнем доходу, які демонструють стабільні або дуже низькі значення ГНІ (менше 5 балів) у 2023 році. До таких країн, зокрема, належать Білорусь, Чилі, Китай, Хорватія, Кувейт, Естонія, Угорщина, Латвія, Боснія і Герцеговина та інші [6].

Водночас у ряді держав, переважно з регіону Центральної Африки та Близького Сходу, індекс голоду залишається стабільно високим або навіть погіршується. До країн із найвищим рівнем загрози у 2023 році віднесено Афганістан, Гаїті, Нігерію, Сомалі, Південний Судан, Судан, Ємен і Буркіна-Фасо – понад 40 балів, що свідчить про надзвичайно тривожний стан продовольчої безпеки. У цих країнах ситуація залишається хронічно складною протягом багатьох років, переважно через військові конфлікти, політичну нестабільність, бідність та кліматичні ризики. Водночас значний вплив мають економічні спади, що, в свою чергу, спричинило різке зростання цін на продовольчі товари на глобальному ринку.

Україна, згідно з рейтингом, займає 44-те місце та має індекс 8,2 у 2023 році, що відповідає помірному рівню голоду [6]. Попри війну, країна демонструє відносну продовольчу стійкість у порівнянні з багатьма державами світу, хоча у 2023 році зафіксоване деяке погіршення показників у порівнянні з 2015 роком, що можна пояснити наслідками повномасштабного вторгнення, руйнуванням аграрної інфраструктури та логістики.

Загалом, за даними GHI, більшість країн світу поступово просуваються до зниження рівня голоду, проте глобальні потрясіння останніх років – пандемія COVID-19, війна в Україні, збройні конфлікти в різних регіонах світу, кліматичні катастрофи – мають значний дестабілізуючий ефект, особливо для країн із низькими доходами та слабкими державними інститутами. Здатність держав до відновлення після таких криз значною мірою залежить від таких структурних чинників, як рівень інституційної стабільності, ступінь соціальної нерівності, якість управління та наявність хронічної бідності.

Ці кризи загострили хронічні проблеми – волатильність виробництва, ресурсний дефіцит, економічну нерівність, нестабільність торгівлі та ланцюгів постачання. Після восьми років зростання (до 2019-го) ситуація перейшла у фазу стагнації, що свідчить про наявність глибоких структурних ризиків у глобальній продовольчій системі. У контексті дедалі частіших економічних, соціальних і політичних потрясінь загроза для продовольчої безпеки у світі лише посилюється [7]. На рис. 1 представлено рівень забезпечення продовольчої безпеки в різних регіонах світу за бальною шкалою.

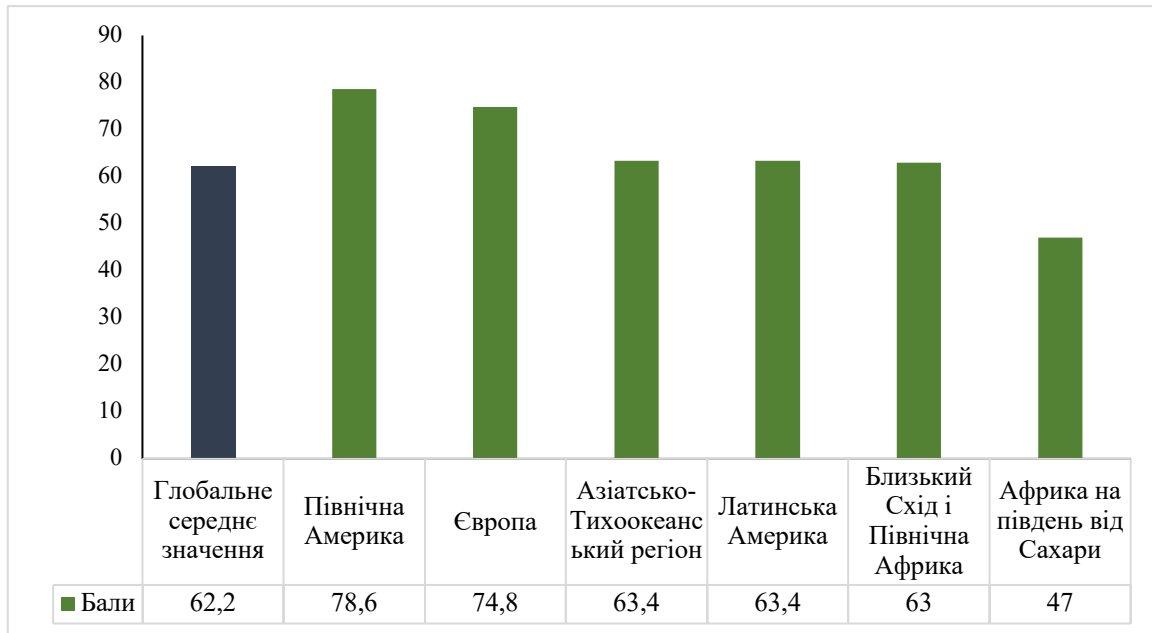

Рис. 2. Глобальний індекс продовольчої безпеки, загальні бали за регіонами

Джерело: побудовано за даними [7]

Попри важливість глобальної продовольчої безпеки, GFSI демонструє її погіршення. Після пікового значення у 2019 році індекс знижується на тлі стрімкого зростання цін на продукти та масштабного голоду. Дані за 11 років свідчать про послаблення стійкості продовольчих систем, що особливо проявилось під впливом потрясінь 2020–2022 років, зокрема пандемії COVID-19 і високих цін на сировину.

Згідно з даними Глобального індексу продовольчої безпеки за 2022 рік, загальний стан продовольчої безпеки у 113 країнах продовжує погіршуватися. Найбільші покращення відбулися в період 2012–2015 років, коли середній бал GFSI зріс на 6%. Проте з 2015 по 2019 рік темпи зростання суттєво сповільнилися, а після 2019 року індекс почав знижуватись, що відображає загальну дестабілізацію продовольчого середовища [7].

Станом на 2019 рік середній показник GFSI досяг 62,6 бала зі 100, але у 2022 році знизився до 62,2. Основними причинами стали падіння показників у таких ключових складових індексу, як доступність, якість і безпечність харчових продуктів, а також нестабільність у сферах доступу,

стійкості та адаптаційної здатності. Зниження індексу відбулося на тлі глобального зростання цін на продукти харчування та масштабного голоду.

Найбільше покращення показників продовольчої безпеки у глобальному вимірі протягом трирічного періоду (2019-2022 рр.) згруповані за доступом до ресурсів, інституційною підтримкою, дослідження та інновації, а також стійкість і адаптація до ризиків. Найбільше зростання показали індикатори, пов'язані з адаптацією до змін клімату, управлінням ризиками та інституційним зміцненням: екологічно-економічне облікове впровадження (+25,7%); координація управління ризиками (+18,7%); розширення прав і можливостей жінок-фермерів (+18,5%); національна політика адаптації до змін клімату (+16,1%); фінансові потоки на кліматичні цілі (+16,7%). Сільськогосподарські аспекти демонстрували значні покращення: ціни на сільськогосподарську продукцію (+13,4%); доступ до технологій, освіти та ресурсів у сільському господарстві (+10,2%); підтримка наукових досліджень та інновацій (6,8–6,9%). Політичні та управлінські зрушення теж зазнали змін: політична відданість адаптації до змін клімату (+10,4%); стратегія продовольчої безпеки (+13,3%); агентства продовольчої безпеки (+5,7%) [7]. Попри загальне ослаблення глобальної продовольчої безпеки, окремі компоненти системи демонструють помітне зростання та посилення. Це свідчить про активізацію інституційної та політичної волі, розвиток сільського господарства, впровадження інновацій.

Таблиця 3 демонструє рівень продовольчої безпеки країн світу за результатами Global Food Security Index 2022, який враховує п'ять основних складових: загальний індекс, фізичну та економічну доступність продуктів, їх якість і безпечність, а також рівень природних ресурсів та стійкості до ризиків.

Таблиця 3

Рейтинг країн за індексом продовольчої безпеки, GFSI, 2022 р.

Ранг	Країна	Загальна оцінка	Фізична доступність	Економічна доступність	Якість та безпечність	Природні ресурси та стійкість
1	Фінляндія	83,7	70,5	91,9	88,4	82,6
2	Ірландія	81,7	70,5	92,6	86,1	75,1
3	Норвегія	80,5	60,4	87,2	87,7	87,4
4	Франція	80,2	69,0	91,3	84,7	70,3
5	Нідерланди	80,1	70,7	92,7	77,4	69,2
6	Японія	79,5	81,2	89,8	85,0	66,1
7	Швеція	79,1	68,3	91,9	89,5	68,3
8	Канада	79,1	75,7	88,3	77,6	60,1
9	Велика Британія	78,8	71,6	91,5	79,8	71,1
10	Португалія	78,7	77,0	90,0	73,5	64,5
...						
71	Україна	57,9	48,1	66,6	59,3	43,5
...						
111	Ємен	40,1	26,9	46,4	48,7	37,8
112	Гаїті	38,5	49,6	32,8	37,9	34,2
113	Сирія	36,3	26,6	32,0	50,8	38,4

Джерело: складено на основі [7]

Лідируючі позиції в рейтингу посідають переважно країни Північної та Західної Європи, зокрема Фінляндія, Ірландія, Норвегія, Франція та Нідерланди, які мають високі показники майже за всіма напрямками. Високий рівень продовольчої безпеки в цих країнах забезпечується ефективною державною політикою, надійною інфраструктурою та стабільними економіками.

Згідно з офіційними даними GFSI у 2022 році Україна посіла останнє місце серед європейських країн за рівнем національного продовольчого забезпечення. 71-ше місце серед 113 країн, що свідчить про середній рівень продовольчої безпеки, однак із суттєвими проблемами. Найгірші результати спостерігаються за показником «Природні ресурси та стійкість» (43,5 бала) та «Фізична доступність» (48,1 бала), що вказує на уразливість до ризиків, слабку інфраструктуру та логістичні проблеми. Водночас показник «Якість

та безпечність харчування» є відносно вищим (59,3 бала), що свідчить про успішне функціонування системи контролю якості продуктів. За індикатором «Доступність продуктів харчування» країна отримала 48,1 бала зі 100 можливих, що відповідає 93-му місцю у світі та останньому (26-му) серед європейських держав [8].

Найгірші показники серед країн світу мають Сирія, Гаїті та Ємен, які зіштовхуються з комплексними гуманітарними, політичними та економічними кризами.

На сьогоднішній день рівень продовольчої безпеки залишається нерівномірним у глобальному масштабі, що свідчить про суттєвий дисбаланс між країнами. Політичні й військові конфлікти, економічна нестабільність, екстремальні кліматичні явища та різке зростання цін ускладнюють ситуацію, сприяючи поглибленню глобальної продовольчої кризи. Ключовими факторами, що визначають міжнародну продовольчу безпеку, залишаються фізична та економічна доступність продуктів харчування. Доступ до продовольства став ще складнішим, особливо для населення країн із низьким і середнім рівнем доходу, де мільйони людей опинилися на межі виживання [9].

Серед ключових чинників, що негативно вплинули на рівень продовольчої безпеки України, слід виокремити політичну та соціальну нестабільність, незадовільний стан логістичної інфраструктури, слабкий розвиток аграрної науки та недосконалу стратегію доступу населення до продуктів харчування. Дослідження та вирішення проблем самозабезпечення регіонів України продовольством, спричинених воєнними діями на її території, створюють передумови для зміцнення загального рівня продовольчої безпеки держави [10]. До основних наслідків, що спричинені воєнними діями та вплинули на продовольчу безпеку держави, належать:

- перешкоди для проведення посівних кампаній і збирання врожаю внаслідок активних бойових дій на території країни;
- порушення логістичних маршрутів і дестабілізація ланцюгів постачання продовольчої продукції;
- знищення об'єктів аграрної та промислової інфраструктури;
- втрата ефективності у формуванні доданої вартості в агропродовольчих ланцюгах;
- ускладнення зовнішньоторговельних операцій через блокування морських портів [10, 11, 12].

На відміну від України, в країнах, що залежать переважно від імпорту сільськогосподарської продукції, продовольчі кризи досягли критичного рівня. Це особливо стосується держав Африки та Близького Сходу, де війна, зокрема російсько-українська, значно загострила нестачу їжі, спричинивши ризики голоду та зростання соціальної напруги. Збройна агресія росії трансформувалася у глобальний виклик продовольчій безпеці, який торкається не лише України, а й багатьох країн світу, загрожуючи масштабною політичною та гуманітарною нестабільністю [8].

Перехід до сталих продовольчих систем є критично важливим як для екологічної рівноваги планети, так і для забезпечення довгострокового добробуту людства. Рисунок 3 ілюструє ключові компоненти досягнення справедливих і сталих продовольчих систем для всіх. У центрі схеми знаходиться мета – «Just and sustainable food systems for all» – яка досягається через поєднання трьох стратегічних підходів:

- інклюзивну трансформацію продовольчих систем,
- продовольчий суверенітет і локалізовані продовольчі моделі,
- змістовне та динамічне залучення молоді [7].

Рис. 3. Досягнення справедливих і сталих продовольчих систем

Джерело: [7]

Сталі продовольчі системи виступають основою економічної, соціальної та екологічної стійкості, зокрема шляхом скорочення викидів парникових газів, посилення адаптації до змін клімату та пом'якшення їх негативних наслідків. Одним із пріоритетів цього переходу є активне залучення молоді до процесів, пов'язаних із продовольчими системами. Це вимагає інтегрованого підходу, що передбачає розвиток сільської економіки, підвищення якості соціальних послуг та створення умов для професійної реалізації молодих людей. Щоб сільське господарство стало привабливим для молоді, необхідно інвестувати в інновації: механізацію, розвиток дорадчих служб, системи зрошення тощо. Це дозволить не лише підвищити продуктивність аграрного виробництва, а й зменшити трудомісткість праці, відкривши нові можливості для зайнятості в аграрному секторі економіки.

Зміцнення продовольчої безпеки вимагає багаторівневої стратегії, що передбачає:

- розробку систем оперативного моніторингу стану продовольчих ресурсів;
- удосконалення державного управління агропродовольчим сектором економіки;
- підтримку регіонального самозабезпечення;
- активне впровадження інноваційних агротехнологій, включно з цифровими інструментами управління, агроекологічними практиками;
- розвиток інфраструктури зберігання, переробки та логістики;
- забезпечення стабільного доступу до якісної та безпечної їжі для всіх верств населення.

Висновки. Проблема забезпечення продовольчої безпеки України набула надзвичайної актуальності в умовах глибоких глобальних трансформацій та кризових явищ, зокрема зміни клімату, пандемії COVID-19, збройної агресії росії проти України та зростання нестабільності на світових аграрних ринках. На тлі таких викликів продовольча безпека постає не просто як компонент соціальної політики, а як основа економічної стабільності, державної незалежності та стратегічної конкурентоспроможності України у глобальному просторі. Позиція України у Глобальному індексі продовольчої безпеки свідчить про потребу в глибокій трансформації державної політики у сфері аграрного розвитку, інвестицій у технології, а також посилення інституційної спроможності реагувати на продовольчі ризики. Успішна реалізація цих напрямів передбачає партнерство, інновації, трансформаційні зміни, а також фокус на продовольчій та харчовій безпеці. Справедливі й стали продовольчі системи, що потребують синергії між інклюзивністю, локальним підходом та інноваційним розвитком.

У сучасних умовах продовольча безпека має розглядатися як комплексна система, що охоплює економічні, соціальні, технологічні та екологічні компоненти. Подальші наукові дослідження повинні бути

спрямовані на формування адаптивних політик, які дозволять Україні не лише мінімізувати проблеми у продовольчій сфері, а й поступово зміцнити свою незалежність та сталість у глобальному продовольчому середовищі.

Література

1. Про продовольчу безпеку України: Закон України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=-8370-1&skl=7 (дата звернення: 01.05.2025).
2. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). URL: <https://www.fao.org> (дата звернення: 01.05.2025).
3. Нестерчук А. Теоретичні та організаційно-економічні засади формування продовольчої безпеки із урахуванням глобальних викликів. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 24. С. 44-48. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.7>.
4. Хаєцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>; URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736> (дата звернення: 01.05.2025).
5. Ключові виклики для аграрного сектору та основні завдання державної аграрної політики на 2025 рік. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/klyuchovi-vyklyky-dlya-aharnoho-sektoru-ta-osnovni-zavdannya> (дата звернення: 01.05.2025).
6. Global Hunger Index the power of youth in shaping food systems. URL: <https://www.globalhungerindex.org/pdf/en/2023.pdf> (дата звернення: 01.05.2025).

7. Global Food Security Index 2022. Economist Impact. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/> (дата звернення: 01.05.2025).

8. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 23 липня 2024 р. № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.05.2025).

9. Марина А.С., Янковська Я.Р. Дослідження стану глобальної продовольчої безпеки. *Економічний простір*. 2023. № 184, С. 26-30. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-4;> URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1227/1182> (дата звернення: 01.05.2025).

10. Шевченко А.А., Петренко О.П., Іванюк Н.С. Продовольча безпека України в умовах війни та пріоритетні напрямки врегулювання її стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-24;> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3374/3301> (дата звернення: 01.05.2025).

11. Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). URL: <https://bit.ly/3uci2r3> (дата звернення: 10.05.2025).

12. Агакерімова Р. Вплив війни в Україні на національну та глобальну продовольчу безпеку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-53>.

References

1. Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy [On food security of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8370-1&skl=7 [in Ukrainian].
2. Nesterchuk, A. (2022). Teoretychni ta orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannia prodovolchoi bezpeky iz urakhuvanniam hlobalnykh vyklykiv. [Theoretical and organizational and economic principles of food security formation taking into account global challenges] *Pidpriemnytstvo ta innovatsii – Entrepreneurship and innovation*, (24), 44-48. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.7> [in Ukrainian].
3. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). URL: <https://www.fao.org>.
4. Khaietska, O.P., Loianich, V.O. (2023). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny [Ensuring food security of Ukraine in wartime]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, no 6. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>; URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736> [in Ukrainian].
5. Kliuchovi vyklyky dlia ahrarnoho sektoru ta osnovni zavdannia derzhavnoi ahrarnoi polityky na 2025 rik [Key challenges for the agricultural sector and the main tasks of state agrarian policy for 2025]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – National Institute for Strategic Studies*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/klyuchovi-vyklyky-dlya-ahrarnoho-sektoru-ta-osnovni-zavdannya> [in Ukrainian].
6. Global Hunger Index the power of youth in shaping food systems. URL: <https://www.globalhungerindex.org/pdf/en/2023.pdf>.
7. Global Food Security Index 2022. Economist Impact. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>.

8. Pro skhvalennia Stratehii prodovolchoi bezpeky Ukrainy na period do 2027 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii. [On approval of the Food Security Strategy of Ukraine for the period until 2027 and approval of the operational plan of measures for its implementation]: Rozporiadzhennia KMU vid 23 lypnia 2024 r. № 684-r. Kyiv. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

9. Maryna, A., Yankovska, Ya. (2023). Doslidzhennia stanu hlobalnoi prodovolchoi bezpeky [Research on the state of global food security]. *Ekonomichniy prostir – Economic space*, no. 184, pp. 26–30. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-4> [in Ukrainian].

10. Shevchenko, A.A., Petrenko, O.P., Ivaniuk, N.S. (2024). Prodovolcha bezpeka Ukrainy v umovakh viiny ta priorytetni napriamky vrehuliuvannia yii stanu. [Food security of Ukraine in wartime and priority areas for regulating its condition] *Ekonomika ta suspilstvo. – Economy and society*, no 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-24>; URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3374/3301> [in Ukrainian].

11. Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). URL: <https://bit.ly/3uci2r3>.

12. Agakerimova R. (2023). Vplyv viiny v Ukraini na natsionalnu ta hlobalnu prodovolchu bezpeku [The impact of the war in Ukraine on national and global food security]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 50. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-53> [in Ukrainian].